

Κεφάλαιο III.

Περί άλλων νόμων της φύσεως.

I. Ένας άλλος από τους νόμους της φύσης είναι να συνάπτουμε συμβάσεις ή να τηρούμε την εμπιστοσύνη· γιατί στο προηγούμενο κεφάλαιο έχει παρουσιαστεί ότι ο νόμος της φύσης προστάζει κάθε άνθρωπο, ως κάτι το απαραίτητο, να αποκτήσει την ειρήνη· να εκχωρεί ορισμένα δικαιώματα σε κάποιον άλλο και αυτό (όσο συχνά θα τύχει να συμβεί) ονομάζεται *σύμβαση*. Αλλά αυτό συντελεί στην ειρήνη μόνο εφόσον αυτά που συμβαλλόμεσθε με τους άλλους να κάνουμε ή να παραλείψουμε, όντως τα κάνουμε ή τα παραλείψουμε· και οι συμβάσεις θα γίνονταν μάταια αν δεν τις τηρούσαμε. Γι' αυτό το λόγο λοιπόν το να τηρούμε τις συμφωνίες μας ή να διατηρούμε την πίστη είναι ένα πράγμα απαραίτητο για την απόκτηση της ειρήνης, και αποδεικνύεται από το δεύτερο άρθρο του δεύτερου κεφαλαίου ως αρχή του φυσικού νόμου.

II. Ούτε υπάρχει σε αυτό το θέμα, καμία εξαίρεση των προσώπων, με τα οποία συμβαλλόμεσθε, για παράδειγμα αν δεν τηρούν την πίστη με άλλους ούτε θεωρούν ότι πρέπει να την τηρούν ή αν έχουν υποπέσει σε οποιοδήποτε άλλο είδος φαυλότητας· γιατί αυτός που συμβάλλεται σε αυτό που συμβάλλεται, αρνείται ότι η πράξη είναι μάταια· και είναι ενάντια στο λόγο ένας άνθρωπος να κάνει εν γνώσει του ένα πράγμα μάταια· και αν νομίζει ότι δεν δεσμεύεται να το τηρήσει, σκεπτόμενος κατ' αυτόν τον τρόπο, επιβεβαιώνει ότι η σύμβαση έγινε εις μάτην. Οπότε, όποιος συμβάλλεται με κάποιον με τον οποίο νομίζει ότι δεν είναι υποχρεωμένος να τηρήσει την πίστη, σκέπτεται ταυτόχρονα ότι μια σύμβαση μπορεί να είναι ένα πράγμα που γίνεται εις μάτην, το οποίο είναι παράλογο. Ως εκ τούτου, είτε θα πρέπει να μένει σταθερός στην πίστη με όλους τους ανθρώπους είτε να μη συνάπτει συμβάσεις μαζί τους· δηλαδή, θα πρέπει να υπάρχει είτε δεδηλωμένος πόλεμος είτε σταθερή και πιστή ειρήνη.

III. Η παραβίαση μιας σύμβασης, όπως και η ανάκληση ενός δώρου (που συνίσταται σε ενέργεια ή παράλειψη) ονο-

μάζεται ΒΛΑΒΗ: αλλά αυτή η ενέργεια ή παράλειψη ονομάζεται άδικη, στο βαθμό που μια βλάβη και μια άδικη πράξη ή παράλειψη σημαίνουν το ίδιο πράγμα, και αμφότερα είναι το ίδιο με την παραβίαση της σύμβασης και της πίστης. Και φαίνεται ότι η λέξη βλάβη αποδόθηκε σε οποιαδήποτε ενέργεια ή παράλειψη, επειδή ήταν άδικη/χωρίς δικαίωμα, δηλαδή αυτός που ενήργησε ή παρέλειψε είχε προηγουμένως εκχωρήσει το δικαίωμά του σε κάποιον άλλο. Και υπάρχει κάποια ομοιότητα μεταξύ αυτού που στην κοινή ζωή αποκαλούμε βλάβη και εκείνου που στα σχολεία συνήθως ονομάζεται παράλογο. Γιατί ακόμη και αυτός που θα αναγκαστεί από διαφωνίες να αρνηθεί τον ισχυρισμό που είχε κάνει εξαρχής, λέγεται ότι έχει φθάσει σε έναν παραλογισμό: με τον ίδιο τρόπο, αυτός που λόγω πνευματικής αδυναμίας κάνει ή παραλείπει αυτό που είχε προηγουμένως υποσχεθεί με συμβόλαιο να μην κάνει ή να παραλείψει, διαπράττει βλάβη, και περιπίπτει στην ίδια αντίφαση με εκείνον ο οποίος στα σχολεία ορίζεται ως παραλογισμός. Γιατί ο συμβαλλόμενος για κάποια μελλοντική δράση, επιθυμεί την πραγματοποίησή της. Με το να μην την κάνει, επιθυμεί να μην πραγματοποιηθεί, πράγμα που σημαίνει ότι επιθυμεί να γίνει κάτι και ταυτόχρονα να μη γίνει, πράγμα που συνιστά αντίφαση. Η βλάβη λοιπόν είναι ένα είδος παραλογισμού στη συνομιλία, όπως ο παραλογισμός είναι ένα είδος βλάβης στη λογομαχία.

IV. Από αυτή τη βάση προκύπτει ότι μια βλάβη δεν μπορεί να συμβεί σε κανέναν άνθρωπο [1] παρά μόνο σε αυτόν με τον οποίο συνάπτουμε μια σύμβαση ή σε αυτόν στον οποίο μεταβιβάζεται κάτι με πράξη δωρεάς ή σε αυτόν στον οποίο έχουμε υποσχεθεί κάτι μέσω συμφωνίας. Και ως εκ τούτου η ζημία και η βλάβη συχνά διαχωρίζονται: γιατί εάν ένας αφέντης προστάξει τον υπηρέτη του, ο οποίος έχει υποσχεθεί να τον υπακούει, να καταβάλει ένα χρηματικό ποσό ή να μεταφέρει κάποιο δώρο σε έναν τρίτο, εάν ο υπηρέτης δεν το κάνει, έχει πράγματι ζημιώσει αυτό το τρίτο μέρος, αλλά έχει βλάψει μόνο τον κύριό του. Έτσι και σε μια πολιτική κοινωνία, αν κάποιος προσβάλλει έναν άλλο, με τον οποίο δεν έχει συνάψει καμία σύμβαση, ζημιώνει εκείνον στον ο-

ποίο γίνεται το κακό, αλλά δεν βλάπτει κανέναν, παρά μόνο εκείνον στον οποίο ανήκει η εξουσία της πολιτείας. Γιατί αν αυτός που υφίσταται το κακό, διαμαρτυρηθεί για τη βλάβη και αυτός που το διέπραξε απαντήσει ως εξής: *Τι είσαι εσύ για μένα; Γιατί θα πρέπει να ενεργήσω σύμφωνα με τη δική σου βούληση και όχι με τη δική μου, από τη στιγμή που δεν σε εμποδίζω να πράξεις σύμφωνα με τη δική σου γνώμη και όχι σύμφωνα με τη δική μου; Σε αυτά τα λόγια, στα οποία δεν έχει προηγηθεί κάποιου τύπου προ-σύμβαση, ομολογώ ότι δεν βλέπω κάτι που να είναι κατακριτέο.*

V. Οι λέξεις *δίκαιο* και *άδικο*, όπως επίσης *δικαιοσύνη* και *αδικία*, είναι διαφορούμενες· γιατί σημαίνουν ένα πράγμα όταν αποδοθούν σε πρόσωπα και κάτι διαφορετικό όταν αποδοθούν σε πράξεις. Όταν αποδίδονται σε πράξεις, το *δίκαιο* σημαίνει ακριβώς το ίδιο με αυτό που γίνεται δικαίως, και το *άδικο*, ακριβώς το ίδιο με αυτό που γίνεται με βλάβη: επομένως αυτός που έχει κάνει κάποιο δίκαιο πράγμα δεν ονομάζεται ως εκ τούτου *δίκαιος*, αλλά *αθώς*, ενώ αυτός που έχει κάνει κάποιο άδικο πράγμα, δεν ονομάζεται *άδικος*, αλλά *ένοχος*. Αλλά όταν οι λέξεις εφαρμόζονται σε πρόσωπα, το να είσαι *δίκαιος* σημαίνει το να απολαμβάνεις τη δίκαιη συναλλαγή, το να εξετάζεις πώς θα εφαρμόσεις τη δικαιοσύνη ή να επιδιώκεις να κάνεις σε όλα τα πράγματα αυτό που είναι δίκαιο. Και το να είσαι *άδικος* σημαίνει το να παραμελείς τη δικαιοσύνη ή να θεωρείς ότι η δικαιοσύνη δεν πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με τη σύμβασή σου, αλλά με κάποιο παροντικό όφελος· έτσι, η δικαιοσύνη ή αδικία του πνεύματος, της πρόθεσης ή του ανθρώπου είναι διαφορετική από τη δικαιοσύνη ή αδικία μιας πράξης ή παράλειψης· και αναρίθμητες πράξεις ενός δίκαιου ανθρώπου μπορεί να είναι άδικες, και ενός άδικου ανθρώπου δίκαιες. Όμως δίκαιος θα πρέπει να θεωρηθεί εκείνος ο άνθρωπος που κάνει δίκαια πράγματα επειδή το επιτάσσει ο νόμος, και άδικα πράγματα μόνο λόγω της αδυναμίας του χαρακτήρα του. Και ορθώς ονομάζεται *άδικος* αυτός που κάνει το δίκαιο από το φόβο της τιμωρίας που συνεπάγεται ο νόμος, και το *άδικο* λόγω της κακοήθειας του πνεύματός του.